

Campanya Mundial per
L'EDUCACIÓ

www.cme-espana.org

FORMACIÓ DIRIGIDA A DOCENTS I EDUCADORS

“REIVINDICANT EL DRET HUMÀ A L'EDUCACIÓ”

DOSSIER DE CONTINGUTS MÒDUL 3

Amb la col·laboració de l'ACCD

Agència Catalana
de Cooperació
al Desenvolupament

Generalitat
de Catalunya

Mòdul 3

Eines per treballar amb un enfocament d'Educació per la Ciutadania Global (EpCG)

Índex de continguts

Introducció al Mòdul 3

Eines per treballar amb un enfocament d'Educació per la Ciutadania Global (EpCG)

- La coeducació: eines per l'educació emocional
- Marc normatiu estatal de la coeducació
- Superar i qüestionar els estereotips de gènere
- Valorar el món tradicionalment considerat femení
- Incloure i atendre a tota la diversitat
- Coeducació i prevenció dels conflictes
- Recursos

Comunicació inclusiva a les aules

- Estratègies per a un ús inclusiu del llenguatge
- Recursos

L'Enfocament de Gènere i basat en Drets Humans (EGiBDH)

- Recursos

Educació per la pau a les escoles

- L'escala de Provenció
- Exercici pràctic 1. Qui sóc jo
- Exercici pràctic 2: Confiança
- Exercici pràctic 3. Escolta activa
- Recursos

Bibliografia

Introducció al Mòdul 3

Benvingudes i benvinguts al tercer i últim mòdul del dossier formatiu per a docents "Reivindicant el dret humà a l'educació"!

Un cop ja presentat l'EpCG al mòdul 2, es dona a conèixer quatre eines que ens poden servir per treballar mitjançant aquesta perspectiva l'ODS 4 i l'ODS 5. Cada una d'elles serà un dels apartats que formarà aquest mòdul 3.

En primer lloc, abordarem la coeducació com a eina emocional: quin és el seu marc normatiu, com es defineix i quina és la seva proposta. Després passarem a veure quina és la proposta de la comunicació inclusiva a les aules, on a través d'exemples podrem veure com s'aplica. L'enfocament de Gènere i Basat en Drets Humans (EGiBDH) és el tercer apartat. Aquesta metodologia cada vegada més utilitzada en els projectes de cooperació i drets humans, ens ajudarà a tenir més recursos quan treballen en projectes que tener relació amb la vulneració dels drets humans, tant en el nostre territori com en altres indrets. Finalment, l'educació per la pau és la quarta i última eina que resultarà interessant per abordar els conflictes a l'aula.

Com en els mòduls anteriors, el document va acompanyat de preguntes de reflexió, exercicis pràctics i el recull de recursos per ampliar els continguts i aterrar-ho posteriorment als nostres espais educatius.

Comencem!

Temps de lectura: 70 minuts

Temps de lectura material addicional: 80 minuts

Temps dels exercicis: 90 minuts

Eines per treballar amb un enfocament d'Educació per la Ciutadania Global (EpCG)

Abans d'entrar en matèria, recordem que diuen l'ODS 4 i l'ODS 5 que estem treballant:

ODS 4: Garantir una educació inclusiva, equitativa i de qualitat i promoure oportunitats d'aprenentatge durant tota la vida per a tothom.

ODS 5: Aconseguir la igualtat de gènere i apoderar totes les dones i nenes.

Com hem vist, una educació transformadora que vulgui incloure el compromís real de la ciutadania, és l'aposta per treballar en la consecució dels ODS dintre del nostre marc d'acció com a docents en els diversos espais en els quals treballem. Però, com garantim una educació, inclusiva, equitativa i de qualitat per tots els infants?, com treballem per promoure la igualtat de gènere a les aules? A continuació presentem 3 enfocaments que formen part de l'EpCG i que pretenen dotar-nos de més eines per a valorar les fites de l'ODS 4 i l'ODS 5: la coeducació, la comunicació inclusiva, i l'Enfocament de Gènere i basat en Drets Humans (EGiBDH).

La coeducació: eines per l'educació emocional

Coeducar és educar per la igualtat d'oportunitats tenint en comptes les diferències. És un model pedagògic i educatiu que va un pas més enllà de l'educació mixta i androcèntrica i que busca adoptar mecanismes per avançar *"cap a un enfocament equitatiu dels continguts, dels mètodes, del llenguatge, de les relacions, de l'organització i de tota la dinàmica generada en la pràctica educativa"*.(1)

(1)Roset , Pagès, Lojo , & Cortad (2008).Guia de coeducació per als centres educatius: pautes de reflexió i recursos per a l'elaboració d'un projecte de centre. Disponible a:
https://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/publicacions_eines10.pdf

Com veiem al mòdul 1, les persones hem rebut diferent i desigual socialització en funció si hem estat educats i educades com a homes o com a dones. La coeducació té present aquesta diferenciació i busca promoure el desenvolupament integral i lliure de cada una de les persones.

L'educació pot reafirmar les normes ja existents o al contrari desafiar-les i transformar-les en marcs més equitatius pel conjunt de la societat. Treballar sota l'enfocament de la coeducació ens ajudarà a ser sensibles a reconèixer les diferències de gènere i poder-les treure a la llum per intentar desmuntar-les. És important transformar els estereotips, normes de gènere i pràctiques de relacions de poder, desigualtats i sistemes d'opressió existents en la nostra societat, i això ho farem en el treball a les aules. Parlem de la voluntat que els sistemes educatius siguin agents per treballar en l'eliminació de qualsevol discriminació per raó de gènere, classe o raça. Tal com recullen l'ODS 4 i l'ODS 5 ja presentant amb anterioritat, quan parlem d'un sistema educatiu transformador ens referim a "una educació inclusiva, equitativa i de qualitat" (fita 4.7 de l'ODS 4) amb un entorn de justícia de gènere per les nenes, nens, adolescents i joves en tota la seva diversitat (FITA 5.1 de l'ODS 5).

Marc normatiu estatal de la coeducació

La coeducació s'ha vist regulada per un seguit de lleis que ha anat regulat la política educativa en cada moment. A nivell estatal cal nombrar:

- **LOMLOE de 2020:** La llei busca adoptar a través de la coeducació l'enfocament d'igualtat de gènere i promoure en totes les etapes la igualtat efectiva de dones i homes, la prevenció de la violència i el respecte de la diversitat sexo-afectiva(1). La LOMLOE també va alineada amb el i l Com apunta la autora Marian Moreno "*l'actual llei d'Educació, LOMLOE, és una llei profundament coeducativa, podríem assegurar que és la primera llei que, de manera real, aposta per la posada en pràctica de l'educació per la igualtat entre homes i dones i ho concreta en nombrosos àmbits*". (2)

(1)Gutierrez, P., Isidoro, N. Igualdad en la LOMLOE. Enllaç disponible a:
<https://www.educacionyfp.gob.es/dam/jcr:5bfba077-98af-4df3-ba4e-ff3a9717becb/igualdad-en-la-lomloe.pdf>

(2)Moreno, M. (2023). *Análisis de la LOMLOE con perspectiva coeducadora: pros, contras y propuestas*. Disponible a:
https://riull.ull.es/xmlui/bitstream/handle/915/32724/Q_36_%20%282023%29_08.pdf?sequence=1

- **Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre**, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere: Aquesta llei inclou mesures de sensibilització i prevenció centrades en l'àmbit educatiu. Insta a les Administracions Educatives a incloure aquest tipus de continguts en els plans inicials i permanents de formació del professorat.
- **Pacte d'estat contra la violència de gènere**: Aprovada el març de 2007, inclou criteris orientadors de les polítiques públiques en diverses matèries, entre les quals la d'educació, en què es fa una menció expressa a la coeducació. Ademés s'insta les administracions educatives a garantir el dret a l'educació en condicions d'igualtat, evitant els comportaments sexistes o estereotips sexistes.

En l'àmbit català, la coeducació es veu recollida en els següents articles i documents:

- **Llei orgànica 3/2007, de 22 de març**, per a la igualtat efectiva de dones i homes.
- **Llei 17/2015, de 21 de juliol**, d'igualtat efectiva de dones i homes.
- **Llei 17/2020, de 22 de desembre**, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista.
- **Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre**, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere.
- **Llei 12/2009, de 10 de juliol**, d'educació.
- **Llei 14/2010, de 27 de maig**, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència.
- **Llei 11/2014, de 10 d'octubre**, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia.

La Txec disposa també d'un recull de documents⁽¹⁾ que fan referència a la coeducació i la perspectiva de gènere.

A continuació es presenten els següents objectius que ens permetran a planificar, intervenir i avaluar les nostres pràctiques educatives.⁽²⁾

(1) Per ampliar informació podeu consultar aquest enllaç:
<https://xtec.gencat.cat/ca/curriculum/coeducacio/>

(2) Coeducació. Marc Teòric. Curs de gestió de conflictes amb perspectiva de gènere. (2014)

Superar i qüestionar els estereotips de gènere

Els estereotips de gènere (el que s'assigna socialment a les dones o als homes) són mandats que ens limiten en el que decidim, escollim, sentim. La socialització de gènere dels nens i les nenes es transmet ja des de ben petits i com ja sabem, l'escola pot ser un espai, com també ho pot ser la família, els mitjans de comunicació o la societat en general que pot reproduir aquesta socialització estereotipada. Es tracta de treballar perquè independentment de la identitat de gènere de cada persona, hi hagi llibertat en escollir com ens volem vestir, sentir i decidir sobre el nostre cos i no per això hi hagi una sanció.

La socialització del gènere és interioritzar les normes, els valors i les formes de percebre la realitat pròpia de cada sexe. En aquest procés destaca: la família, els grups de parells, els mitjans de comunicació i el sistema educatiu. Amb els anys anem incorporant i aprenent una identitat assignada al néixer segons el nostre sexe (mascle o femella). Aquesta identitat ens dona un significat a les nostres accions, pensaments, sentiments, expressions i cossos i com ens hi hem de relacionar i transformar o adequar per respondre al model normatiu.

Com a equips docents tenim l'oportunitat de fer accions per desmantellar les creences que sustenten el masclisme i anar obrint la porta a noves identitats més flexibles i menys basades en la discriminació, contribuint així a eliminar tota mena de violència en els espais educatius d'infants i joves. Continuar aprofundint en la coeducació, doncs, és urgent i imprescindible per avançar com a societat. No podem negar que el model d'escola coeducativa ha ajudat a disminuir el sexisme i l'androcentrisme als centres educatius, avançant cap a un enfocament equitatiu dels continguts, les metodologies, de l'ús de llenguatge, de les relacions i de l'organització de centre. És imprescindible que posem consciència com a docents i professionals educatius quines són les etiquetes amb les quals relacionem l'alumnat i les seves famílies i que pot suposar això en la perpetuació d'estereotips.

Valorar el món tradicionalment considerat femení

Tradicionalment, pràcticament tot el que fa referència amb el món femení està desprestigiats i invisibilitzats. L'educació dels infants i joves, la cura de les persones amb diversitat funcional, l'educació fora de les institucions formals (educació no formal), el treball de cures i afectiu, entre altres coses, són aspectes relacionats a allò que entenem com a tradicionalment femení i els quals se n'han encarregat històricament les dones. La coeducació busca superar aquests límits que imposen els valors considerats socialment com a masculins (normalment aquells vinculats a l'àmbit productiu de la vida, com la racionalitat, la intel·ligència lògica, l'abstracció o el coneixement línia) i aquells considerats femenins (àmbit reproductiu, l'emoció, el contacte físic) sense que un estigui per sobre de l'altre i que puguin ser assolits i sentits per qualsevol persona.

Incloure i atendre a tota la diversitat

Quan parlem de coeducació no només ens estem referint a revisar els estereotips de gènere i repensar allò socialment assignat al gènere femení o masculí, sinó que també és necessari posar el focus en promoure el compromís antiracista i generar consciència al voltant dels privilegis i les opressions que cada persona travessa ampliant la mirada més enllà del gènere. Així, l'origen geogràfic, cultural i religions són altres eixos que emergeixen en la realitat a les aules i són rellevants en l'estructura social i projecte vital de l'alumnat en el context de socialització(1). I a la vegada també s'ha de tenir en compte la diversitat de cossos, de diversitat funcional o l'aspecte físic. Entendre tota aquesta diversitat a l'hora d'educar a les nostres aules, és treballar en pro de comunitats escolar més inclusives i integradores i prevenir les possibles discriminacions o violències.

Incloure la diversitat suposa donar la benvinguda a tots els tipus de formes de ser, viure i de fer. És aprendre a tenir i posar en pràctica una cultura inclusiva i d'atenció i acceptació a la diversitat. No cal estar d'acord amb tot, sinó saber escoltar a l'altre amb empatia, fins i tot aquelles opinions que no ens agraden o que ens poden generar alguna incomoditat. Treballar amb una actitud positiva al canvi i les possibles transformacions que pugui portar tota la diversitat al grup, sigui a l'aula o altres espais col·lectius. Així doncs, quan parlem de coeducar ens referim al fet que els espais educatius acullin a la diversitat i a què tota persona tingui l'oportunitat de sentir-se lliure i segura pel seu propi desenvolupament. Com a equip docent hem de fomentar el reconeixement de les potencialitats individuals de tot l'alumnat independentment del seu sexe, classe social o raça, eliminant els obstacles i barreres, i potencial la igualtat real d'oportunitats.

La fundació Fundesplai ha recopilat un conjunt d'activitats(2) per a infants (a partir de 6 anys) per a combatre el racisme i la xenofòbia i educant en valor com el respecte, l'empatia i la interculturalitat a les aules. Per altra banda, l'associació "Xixa Teatre" amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona ha creat una guia didàctica(3) per fomentar la diversitat i la no-discriminació.

(1) DESIRÉ RODRIGO, D., PATRICIA FUENTES., P. (2019) Lo relacional. Una mirada crítica a l'educació des d'una perspectiva intercultural i de gènere. Disponible a:
<file:///C:/Users/34652/Downloads/Guia-Camins.pdf>

(2) Fundesplai.(2020). 10 activitats per combatre el racisme i la xenofòbia. Disponible a:
<https://escoles.fundesplai.org/blog/lleure/10-activitats-per-combatre-el-racisme-i-la-xenofobia/>

(3) VARHEGYI, V., MARTINEZ, M., FERNÁNDEZ-ABALLÍ, A., CRESCINI, A (2018). El mètode bodi diversitat cultural, cossos, gèneres i salut des de primera infància. Disponible a:
<https://drive.google.com/file/d/1e7MjXaZ2I2xfYxWFVqvsRatgJEK1zX17/view>

Coeducació i prevenció dels conflictes

Els conflictes formen part de les nostres vides, de les nostres relacions humanes. Abordar-los com a societat afavoreix a crear una ciutadania més cooperativa i solidària. El respecte és el denominador comú de l'escola educativa, que busca promoure la resolució de conflictes des de la no-violència. Posar la mirada coeducadora en les nostres pràctiques no significa evitar o rebutjar els conflictes, sinó just al contrari, entendre'ls com a part del sistema educatiu. Treballar el conflicte contribueix a l'apoderament individual i col·lectiu a través d'enfortir i adquirir noves habilitats i coneixement.

Afrontar els conflictes des d'una mirada preventiva i coeducadora, valora la cura de l'alumnat, de les escoles en general. Abordar els conflictes des de la mirada amplia i feminista, també aborda la gestió emocional (entre d'altres) que ha estat tradicionalment invisibilitzada i desvaloritzada a la feminitat.

Treballar per construir escoles coeducatives per la pau i la no-violència no és aquella que està exempta de conflictes sinó aquella que els aborda des del respecte, el diàleg.

En el context escolar també, hem de mirar a les persones tenint en compte la totalitat de la seva identitat i dels sistemes d'opressió. És interessant si revisar en els nostres contextos escolars i les relacions que es construeixen i si generen malestar o conflicte: professorat-alumne, professorat-famílies, professorat-professorat, alumne-alumne, etc. A l'hora d'entendre els conflictes, s'han de tenir en compte les relacions de poder i de rang dins dels grups, així com de nosaltres mateixos com a mestres. Tots i totes tenim poder d'una manera o altra, algunes estem més connectades amb ell i altres menys.

Preguntes per a la reflexió...

Quan mirem el nostre alumnat quines etiquetes estereotipades atribuïm des del nostre subconscient?, creus que això condiona les nostres formes de relacionar-nos amb elles i ells i les nostres expectatives respecte al seu desenvolupament personal i acadèmic?

Els continguts curriculars que s'utilitzen a l'aula estan visibilitzant els sabers i les experiències de les dones, persones no heterosexual i de diferents orígens i contextos culturals?, quina feina falta millorar en aquest aspecte?

El nostre equip docent és divers?, inclou docents de grups minoritaris?, ho fa com a models a seguir?

Recursos d'ampliació

- **Guia pedagògica dibuixant el gènere:** es tracta d'un projecte divulgatiu basat en el llibre *Dibuixant el gènere*, que té com a objectiu acostar les aportacions dels estudis de gènere a un públic ampli. El projecte està elaborat per Gerard Coll-Planas i Maria Vidal.
- **Perspectiva de gènere en l'educació. Marc conceptual:** aquest document ofereix una proposta de marc conceptual per emmarcar i visibilitzar tot el que abasta la incorporació del que es coneix com a "perspectiva de gènere"
- **La coeducació: clau per a l'èxit educatiu:** aquest document presenta com ampliar la coeducació en els diferents àmbits d'actuació i com podem avaluar posant una mirada coeducativa.
- **Camins. Una mirada crítica a l'educació des d'una perspectiva intercultural i de gènere:** La Guia està oberta a totes les persones que acompanyen el jovent en el seu desenvolupament, però especialment adreçada al professorat de secundària.
- **Guia de coeducació per als centres educatius: pautes de reflexió i recursos per a l'elaboració d'un projecte de centre:** el document facilitar la reflexió dels centres educatius sobre els estereotips i els continguts sexistes i donar pautes per analitzar els currículums i facilitar eines al professorat perquè esdevinguin veritables agents de canvi en la construcció d'una societat més justa i equitativa.
- **Lo relacional. Prevenció de violències de gènere a centres educatius:** El podcast Zones F, és un espai per compartir dificultats, reptes i estratègies en la realització de tallers de prevenció de les violències de gènere en centres educatius.
- **Mirades polièdriques. Guia per a l'aplicació de la interseccionalitat en la prevenció de violències de gènere amb joves:** Aquesta guia s'emmarca en el projecte Mirades polièdriques, coordinat per la UVic-UCC i la UOC. S'articula al voltant de dos eixos: l'un, centrat en l'anàlisi de les experiències i les construccions de violència de gènere de l'alum - nat, i l'altre, en l'estudi de pràctiques i experiències de prevenció de les violències de gènere.

- **Guia per la prevenció, detecció i acompanyament d'adolescents i joves en situacions de soledat:** recurs adreçat a tots els professionals que treballen amb adolescents i joves amb la finalitat d'esdevenir un material útil per a la consulta i orientació específica pel que fa a situacions de soledat o aïllament social en aquest col·lectiu.
- **LA COEDUCACIÓN EN LA LOMLOE**
- **Projecte de Convivència i èxit educatiu:** El Projecte de convivència és l'instrument on es reflecteixen les accions que el centre docent desenvolupa per capacitar tot l'alumnat i la resta de la comunitat educativa per a la convivència i la gestió positiva dels conflictes.

Pàgines web d'interès:

- Coeducació, perspectiva de gènere. Generalitat de Catalunya. Disponible en el següent enllaç:
<https://xtec.gencat.cat/ca/curriculum/coeducacio/>
- Base de dades per aprofundir en les temàtiques de la coeducació. Disponible en el següent enllaç: <https://filalagulla.org/recursos/#mon-educatiu>
- Infrografia que presenta com es regula la coeducació a la LOMLOE de 2020

Comunicació inclusiva a les aules

Cada vegada que dissenyem un material, ens adrecem a l'alumnat, preparam una activitat, o enviem un correu electrònic transmetem la nostra manera de ser i de pensar. La nostra comunicació no és casual ni és neutra. Demostrea des d'on parlem, qui som, a quina classe social pertanyem, amb qui ens identifiquem quines són les nostres intencions i per a qui dirigim el discurs.

El llenguatge no és una eina que expliqui la realitat social, econòmica, cultural i de poder, sinó que són les estructures socials les que configuren i determinen el llenguatge, que és fruit dels coneixements de què es disposa a cada època i dels valors acceptats en cada moment històric.

El català és una llengua amb marca de gènere i la utilització del masculí genèric, a més de despertar ambigüitat i confusió, sovint conviu amb un androcentrisme lingüístic que confon el masculí amb l'universal. El nostre llenguatge té moltes expressions que són conseqüència de l'etnocentrisme i el racisme. Les recomanacions per a un ús no sexista ni androcèntric del llenguatge insisteixen en la necessitat de buscar fórmules alternatives, sempre que sigui possible, a l'ús del masculí genèric, encara que aquest sigui correcte des del punt de vista estrictament lingüístic.

Per què és important una comunicació inclusiva?

- Una comunicació més inclusiva ens ajudarà a redefinir el món que ens envolta i a tenir present tota la diversitat
- Necessitem poder apostar per un ús del llenguatge que trenqui amb el biaix androcèntric de la cultura dominant
- Els diversos llenguatges amb els quals ens comuniquem (oral, escrit, no verbal i audiovisual) juguen un paper fonamental per explicar la nostra societat
- Si volem transformar la desigualtat de gènere també hem d'analitzar la nostra forma de comunicar-nos
- Si construïm un altre llenguatge amb l'alumnat estem transmetent una altra forma de construir el pensament i una altra forma d'actuar.

Estratègies per a un ús inclusiu del llenguatge

Veiem a continuació algunes estratègies per a fer un ús d'una comunicació inclusiva.

Per evitar desdoblaments:

Anteposar la paraula persona

destinatari → persona destinatària

Substantius genèrics, col·lectius o abstractes

alumnes → alumnat

professors → professorat o equip docent

Ometre o substituir l'article o el determinant

els professionals de la sanitat → professionals de la sanitat

Substituir substantius per adjectius

informe del metge → informe mèdic
junta de directors → junta directiva

Substituir adjectius per substantius

llista d'admesos → llista d'admissions

Ús de perífrasis per no concretar el subjecte

col·laboradors → amb la col·laboració de
molt agraïts → us agraïm

Evitar connotacions sexistes o racistes:

No associar determinades professions únicament a les dones

dones de la neteja → personal de neteja

Eliminar les expressions amb connotacions sexistes i racistes

"plores com una nena"
"treballo com un negre"

En l'ús d'imatges:

- Representació equitativa d'homes i dones
- No reproduir rols estereotipats
- Incloure imatges que representin la diversitat (color pell, religió, corporalitats, edats, etc.)
- Visibilitzar la imatge de dones en llocs tradicionalment masculinitzats
- Generar nous referents d'homes que surtin de la masculinitat hegemònica, per exemple, representant als homes en actituds o rols tradicionalment femenins

Preguntes per a la reflexió...

Com abordem a l'aula la comunicació inclusiva?, és un tema prioritari a l'entitat?

Existeixen resistències per part de l'equip docent?

Tenim alguna guia de comunicació de llenguatge inclusiu / llibre d'estil?

Quin llenguatge faig servir a l'aula?, per què?, a qui cito quan poso exemples?

La diversitat que existeix a l'aula es representa també en els llibres de text i material audiovisual que s'utilitza a la classe?

Recursos d'ampliació

- **¿Cómo dices? una comunicación con equidad de género, un apuesta de Mugarik Gabe:** (CAST): Aquest document pretén facilitar unes pautes que ens poden orientar La comunicació no sexista com a eina de canvi a l'hora de realitzar comunicacions tant internes com externes. No només aborda el llenguatge escrit o oral sinó també visual.
- **Manual de comunicació no sexista. Hacia un lenguaje no incluyente** (CAST): Guia extensa elaborada per l'Institut Nacional de les dones a Mèxic. Conté part teòrica i pràctica
- **Guia d'ús no sexista del llenguatge. 10 punts per visibilitzar les dones en el llenguatge:** guia breu que proporciona exemples per a fer ús d'un llenguatge inclusiu.
- **Guia de comunicació inclusiva. Per construir un món més igualitari:** guia que aborda des de la perspectiva interseccional exemples d'ús del llenguatge inclusiu.

L'Enfocament de Gènere i basat en Drets Humans (EGiBDH)

El concepte d'educació i drets humans va lligat de la mà, com hem pogut veure al mòdul 1 l'educació s'ha d'entendre en clau de drets humans per treballar realment la inclusió i l'equitat social. Volem presentar a continuació una eina d'anàlisi, que ens pot ajudar a treballar en els projectes i activitats que treballin en la temàtica de drets humans i gènere als centres educatius posant-hi la mirada dels ODS. Trobareu les línies bàsiques perquè després dins de cada context i possibilitats es puguin desplegar.

Que és l'EGiBDH?

L'EGiBDH és un marc conceptual i d'anàlisi que cerca analitzar, abordar i fer front a les causes estructurals que provoquen vulneració dels Drets Humans (DH), desigualtats i discriminació múltiples envers les dones i altres grups vulnerables. Busca analitzar les desigualtats en l'accés als DH per a certs col·lectius que han estat més vulnerables. L'EGiBDH està integrat per **L'Enfocament de Gènere (EdG)** i **L'Enfocament basat en Drets Humans (EBDH)** i busca sinergies comunes entre cada enfocament.

En el marc de l'Agenda 2030 pel desenvolupament sostenible de Nacions Unides, el 2018 el departament d'acció Exterior, Relacions Institucionals i Transparència de Catalunya va iniciar un procés per debatre la seva contribució a les fites marcades destacant l'aposta per l'especialització de la cooperació catalana en l'àmbit de l'EGiBDH i la necessitat d'enfortir la seva experiència com un actor clau en el sector(1). La consecució de l'equitat de gènere (ODS 5) i la reducció de les desigualtats (ODS 10) són part del nucli central de l'EGiBDH. És així com en l'aplicació de l'EGiBDH es nodreix consecutivament l'Agenda 2030 i els ODS com a capacitat transformadora que té. La cooperació catalana disposa de diverses eines obertes a la ciutadania per aplicar aquest enfocament(2).

Un dels eixos transversals d'aquest enfocament i que connecta amb el que ja hem anat mencionant al llarg dels anteriors mòduls és la consecució dels ODS com una responsabilitat compartida tant des dels titular d'obligacions com de responsabilitats. Però l'EGiBDH defensa també altres elements claus en la seva aplicació. Presentem a continuació aquells que hauríem de tenir en compte a l'hora de pensar un projecte vinculat en temes de drets humans i gènere:

- **Visió holística i transformadora dels DH:** Els instruments internacionals del DH i les legislacions nacionals específiques de cada país, ens poden ajudar com a punt de partida per analitzar els possibles drets que s'estan vulnerant quan treballem en projectes que estudia la situació dels drets humans en altres països o territoris. Aplicar l'EGiBDH comporta analitzar les causes estructurals (econòmiques, socials, polítiques, culturals i legals) d'una problemàtica específica tant en l'àmbit local com global.
- **Generar processos transformadors:** Adoptar l'EGiBDH implica posar el mateix valor en els resultats que obtindrem del projecte com en el procés per arribar a aquests. Això comporta una coherència entre ambdós junt amb els principis dels DH (principi d'igualtat i no discriminació, participació, transparència, rendició de comptes) durant el curs de l'execució. Parlem de processos de transformació de la realitat sobre la qual volem intervenir buscant canvis profunds en diferents àmbits (metodològic, social, econòmic, polític). Hem d'anar més enllà dels resultats si no que hem de posar la mirada en els canvis en les normes i actituds a les escoles.

(1) Generalitat de Catalunya.(2015). Pla director de cooperació al desenvolupament 2015-2018. Disponible a:https://cooperaciocatalana.gencat.cat/web/.content/continguts/02dgcd/PlaDirector/AnysAnteriors/PlaDirector_2015-2018.pdf

(2) En el següent enllaç podreu ampliar més informació sobre aquest concepte:
<https://cooperaciocatalana.gencat.cat/ca/com-ho-fem/egibdh/index.htm>

- **La centralitat de l'anàlisi de gènere interseccional:** com hem vist al mòdul 1, la realitat s'ha d'analitzar entenent les estructures de desigualtat de poder i vulneracions de drets de cada context. L'EGiBDH presta atenció als grups exclosos, vulnerables o en risc de ser-ho, posant el focus especial en les dones a causa de la seva particular situació d'exclusió i de desigualtat estructural que viuen pel fet de ser dones.
- **Protagonisme dels titulars de drets, d'obligacions i de responsabilitats:** L'EGiBDH busca treballar amb la participació en el procés de tots els actors afectats pel projecte:
 - **Titular de drets (TD):** En virtut de la Declaració Universal dels Drets Humans (DUDH) totes les persones som titular de Drets.
 - **Titular d'obligacions (TO):** Són els poders públics (legislatiu, executiu i judicial) que han de respectar, protegir i garantir els DH i els Drets Humans de les Dones en totes les seves dimensions. En el cas de l'educació, ha de ser garantida pels Estats perquè és un dret de totes les persones.
 - **Titular de responsabilitats (TR):** actors privats com empreses, mitjans de comunicació, però també les famílies, les comunitats i les persones individuals. Els TR poden contribuir de forma positiva o negativa a la realització dels drets. Els centres educatius entrarien en aquesta categoria.
- **Nous actors:** l'EGiBDH implica la incorporació de treballar amb altres actors més enllà dels que treballen. Per exemple pensem en:
 - Acadèmia, investigadors o grups de reflexió que generen coneixements sobre l'educació
 - ONG o organitzacions de la societat civil que poden proporcionar educació.
 - Mitjans de comunicació
 - Empreses privades que proporcionen béns i serveis relacionats amb l'educació (serveis de monitoratge, serveis de menjador, etc.)
 - Particulars

Tots aquests actors i d'altres que puguin aparèixer en connexió amb l'escola és important tenir-los en compte, ja que de manera indirecta o directa influeixen en les accions que duem a terme.

Preguntes per a la reflexió...

Després de la lectura d'aquest apartat, en què creus que et pot ser útil a l'hora d'abordar a l'aula certs temes sobre els Drets Humans?

Què podem aplicar de l'EGiBDH quan treballem a l'aula els ODS?, i en els projectes concrets?

Recursos d'ampliació

- **Obliqües i Escoltes Catalans.(2020). Amb dret a transformar Guia per impulsar projectes educatius per la justícia global, Escoltes Catalans:** Guia per aplicar l'EGiBDH a les entitats social
- **Guia per a la transversalització de l'enfocament de gènere basat en drets humans en la cooperació valenciana al desenvolupament. Conselleria de Transparència, Participació, Responsabilitat Social i Cooperació:** guia per orientar els agents de cooperació en com pot transversalitzar-se aquest enfocament al llarg del cicle del projecte.

Educació per la pau a les escoles(1)

Abans de continuar amb aquest apartat fem memòria de la fita 4.7 marcada per del ODS 4:

FITA 4.7. Per al 2030, garantir que tots els alumnes adquireixin els coneixements teòrics i pràctics necessaris per promoure el desenvolupament sostenible, mitjançant l'educació per al desenvolupament sostenible i l'adopció d'estils de vida sostenibles, els drets humans, la igualtat de gènere, la promoció d'una cultura de pau i no-violència, la ciutadania mundial i la valoració de la diversitat cultural i de la contribució de la cultura al desenvolupament sostenible, entre altres mitjans.

Com veiem l'ODS 4 fa referència a la promoció d'una cultura de pau i no-violència en l'àmbit educatiu com una de les accions per aconseguir un desenvolupament sostenible.

L'educació per la pau té com a objectiu "fomentar una cultura de pau i no-violència, juntament amb els valors que fan possible preservar i millorar la vida de totes les persones"[...] l'educació per a la pau està conformada per tots els valors, comportaments, pràctiques, actituds, sentiments i creences que acaben construint la pau, que esdevé un valor ètic o social per ella mateixa" (Generalitat de Catalunya, 2021).

(1) Tot aquest capítol està extret dels materials i recursos elaborats per l'Escola de Cultura de la Pau (ECP). Per ampliar el contingut por visitar el següent enllaç:
<https://escolapau.uab.cat/ca/inicio/>

L'article 2(f) sobre Principis rectors del sistema educatiu de la llei 12/2009 s'estableix que el sistema educatiu es regeix entre d'altres pel principi general del foment de la pau i el respecte dels drets humans. La Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (TXEC) disposa d'un ampli conjunt de recursos sobre Educació per la Pau. Us convidem a revisar-los i trobar aquells continguts que millor es puguin aplicar als vostres centres i espais educatius.

Parlar de l'educació per la pau a les escoles és un tema ampli que podria ocupar-nos tot un mòdul, però hem volgut portar en aquest cas una eina anomenada **l'escala de provenció** que ens pot ajudar a treballar amb l'alumnat en la promoció d'una cultura de pau i no-violència, des de la seva arribada a l'aula. Us convidem a fer una ullada a la feina que fa l'entitat Escola de Cultura de Pau(1) en l'àmbit de l'educació per la pau que aposta per educar en el conflicte i la convivència per generar espais educatius empàtics, cooperatius i crítics. Trobareu recursos i materials per a poder treballar-los tant entre l'equip docent com amb l'alumnat.

L'escala de Provenció

El terme provenció (creat per l'australià John Burton el 1990) es refereix a allò que podem fer per preparar-nos per afrontar un conflicte. Disposar d'eines, habilitats i estructures per fer front als conflictes abans que es pugui desencadenar una crisi.

Paco Cascón(2) parla de la importància d'educar a la gent en habilitats i coneixements per afrontar el conflicte de manera pacífica i vetllar per una organització (les escoles) que evitin malentesos innecessaris, precursors de conflictes, que propiciïn instruments per garantir un bon ambient de feina i convivència. Això fa que tot conflicte que pugui sorgir pugui ser font de creixement col·lectiu i individual si sabem com afrontar-lo.

El sentiment de l'alumnat de pertànyer al grup, parteix del respecte a la mateixa identitat i l'acceptació nostra i del grup de tal com som. És necessari des de l'inici treballar en això si no sorgeix de manera espontània. No hem d'oblidar que l'abordatge del conflicte ha de fer-se des d'una perspectiva de gènere per tenir en compte que sovint la socialització de gènere de les persones i com això pot impactar en les persones.

(1) Podeu visitar el següent enllaç per ampliar informació:

<https://xtec.gencat.cat/ca/centres/projeducatiu/convivencia/recursos/valorsiactituds/educacio-per-la-pau/>

(2) Cascón, P. (2000). Educar en y para el conflicto. Disponible a:

<https://pacoc.pangea.org/documentos/educarenyparaelconflicto.pdf>

La metodologia de l'escala de provenció a les aules, és una eina que ens serveix per abordar els conflictes i que pot facilitar la creació d'un clima de convivència positiu i participatiu a la vegada que construeix relacions saludables i prepara al grup per la transformació positiva del conflicte. L'escala de provenció consta de 7 esglaons que veurem a continuació:

1. Presentació

Crear un clima de confiança i cordialitat des del primer moment que els infants arriben a una aula, permet construir unes relacions saludables, uns espais segurs i igualitaris, una bona participació i una bona autoconfiança de cada un d'ells. Et deixem un exercici per a poder treballar en aquesta primera fase de l'escala.

2. Coneixença

L'objectiu de la coneixença és treballar el coneixement propi i el coneixement del grup per tal de reconèixer afinitat, característiques pròpies, habilitats, diferències dins del grup que ens ajudin a comprendre'ns millor com a grup i aprendre a tenir cura de les relacions entre el grup. Aquest coneixement previ ens ajudarà si es donen situacions de conflicte o tensió no es magnifiquin i tenir present allò que ens aproxima i diferencia tractant-ho amb respecte. L'inici del curs és fonamental per poder portar a la pràctica activitats de coneixença per a construir relacions de cooperació entre el grup, interacció entre aquest i buscar un camí de cohesió.

EXERCICI PRÀCTIC 1: QUI SÓC JO

3. Confiança

Parlem aquí de confiança pròpia, en les i els companys a l'aula i el grup que serà necessària per sentir-nos part de l'aula. Crear un clima de confiança ens permet obrir-nos a sentir-nos vulnerables i mostrar-nos des de l'honestetat. Amb una confiança sòlida i construïda amb el temps, quan apareix el conflicte el podem abordar més pacíficament, des de l'escolta i de manera constructiva. Promoure la confiança en el grup ve a partir de generar situacions de repte col·lectiu (un projecte en comú, exercicis de confiança o problemes que sorgeixen entre el grup de companyes i companys). La construcció d'un clima de confiança anirà creixent paral·lelament als reptes que hagi d'anar enfrontant el grup i el bon acompanyament que es faci amb aquest. La generació d'una confiança professorat-alumnat, passa per ser coherents i congruents, saber establir límits de forma pactada, treballar en la comunicació i escolta activa i generar empatia i respecte.

EXERCICI PRÀCTIC 2: CONFIANÇA

4. Apreci

L'apreci busca la valoració positiva pròpia i mútua, en el que la persona pugui desenvolupar el seu projecte personal i professional i pugui establir relacions positives i afrontar els conflictes positivament. Apreciar a l'altre, és clau per una convivència respectuosa i trobar solucions conjuntes i consensuades als problemes que puguin sorgir. És important que a les aules es treballi en el reconeixement, el reforç i el suport a l'alumnat segons cada situació. En aquest exercici, és important donar espai i posar en valor les diversitats de minories presents a l'aula.

5. Comunicació

La comunicació respectuosa i no-violència per propiciar un clima de convivència pacífica. Hem de buscar la comunicació efectiva, activa que ens ajuda a connectar amb l'alumnat. Des de la Comunicació No Violenta (CNV) podem aprendre i millorar la nostra manera de comunicar-nos i generar sinergies de cooperació empàtia i compassió quan ens comuniquem i escoltem.

EXERCICI PRÀCTIC 3: ESCOLTA ACTIVA

6. Presa de decisions

La manera de prendre les decisions dins de l'aula pot ser una estratègia clau per generar implicació, confiança i compromís. Dotar a l'alumnat d'eines per prendre decisions i aprendre a treballar en el consens i saber cedir quan sigui necessari són competències altament útils per treballar en la cohesió del grup i la participació individual en aquest.

7. Cooperació

La cooperació treballa conjuntament per assolir objectius comuns. Tal com hem vist en l'anterior mòdul, és necessari treballar conjuntament per fer front als reptes social que tenim com a societat. L'aula pot funcionar de manera cooperativa, aprenent a treballar en equip, tenint en compte la cura del col·lectiu i respecte de totes les persones i la seva diversitat. Hem de construir espais cooperatius, on es promogui la comunicació no-violenta, l'autoconfiança, l'autoestima, l'empàtia, l'assertivitat i la creativitat per a fer front a les múltiples situacions que es poden viure com a grup.

Preguntes per a la reflexió...

Pensa en algun conflicte que s'hagi produït en el passat entre l'equip docent. Si revisem l'escala de la provenció, en quin punt podríem haver millorat?

Quin grau de l'escala de provenció és el que treballem menys a l'aula?, perquè creus que és així?, i el que tenim més en compte?

Recursos d'ampliació

- **La provenció:** breu fitxa per a saber quan i com podem aplicar aquesta eina.
- **L'escala de provenció. Guia pràctica per abordar el conflicte amb perspectiva de gènere a l'aula universitària:** guia completa amb exercicis pràctics per a poder aplicar una bona escala de provenció
- **Infografia de l'escala de provenció:** material visual de suport
- **Exercicis pràctics per aplicar l'escala de la provenció:** recull d'exercicis de l'escala de la provenció
- **Exercici de lectura:** Docència compartida aprenentatge docent entre iguals per a l'atenció a la diversitat

Bibliografia

CASCÓN, P. (2000). *Educación en y para el conflicto*. Disponible a:
<https://pacoc.pangea.org/documentos/educarenyparaelconflicto.pdf>

DESIRÉ RODRIGO, D., PATRICIA FUENTES., P. (2019) Lo relacional. *Una mirada crítica a l'educació des d'una perspectiva intercultural i de gènere*. Disponible a:
file:///C:/Users/34652/Downloads/Guia-Camins.pdf

FIL A L'AGULLA. (2014). *Coeducació. Marc Teòric. Curs de gestió de conflictes amb perspectiva de gènere*.

Generalitat de Catalunya. (2015). *Pla director de cooperació al desenvolupament 2015-2018*. Disponible a:
https://cooperaciocatalana.gencat.cat/web/.content/continguts/02dgcd/PlaDirector/AnysAnteriors/PlaDirector_2015-2018.pdf

GUITÉRREZ, P., ISIDORO, N. Igualdad en la LOMLOE. Enllaç disponible a:
<https://www.educacionyfp.gob.es/dam/jcr:5bfba077-98af-4df3-ba4e-ff3a9717becb/igualdad-en-la-lomloe.pdf>

MORENO, M. (2023). *Análisis de la LOMLOE con perspectiva coeducadora: pros, contras y propuestas*. Disponible a:
https://riull.ull.es/xmlui/bitstream/handle/915/32724/Q_36_%20%282023%29_08.pdf?sequence=1

ROSET , PAGÈSS, LOJO , i CORTADA. (2008). *Guia de coeducació per als centres educatius: pautes de reflexió i recursos per a l'elaboració d'un projecte de centre*. Disponible a:
https://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/publicacions_eines10.pdf

VARHEGYI, V., MARTINEZ, M., FERNÁNDEZ-ABALLÍ, A., CRESCINI, A (2018). *El mètode bodi diversitat cultural, cossos, gèneres i salut des de primera infància*. Disponible a:
<https://drive.google.com/file/d/1e7MjXaZ2l2xfYxWfVqvsRatgjEKlzx17/view>